

Székely Miklós

Az 1900-as párizsi világkiállítás magyar tervanyaga Párizsban

A párizsi kiállításra tervezett magyar vonatkozású építmények tanulmányozásakor alaposan meg kell vizsgálni a történelmi kontextust, hogy világos képet kapjunk a pavilon historizáló tömbjének és a csoportbemutatók magyaros szecessziót tükröző installációjának összefüggéséről.

A MAGYAR KÖZLEKEDÉSI KIÁLLÍTÁS INSTALLÁCIÓJA

A Bálint és Jámbor tervezte magyar pavilon valójában több volt egy retrospektív építészeti kiállítás befogadó terénél. A világkiállítás programkírása egyrészt a 19. század egészének, másrészt pedig az 1889-től eltelt évtized újabb vívmányainak bemutatását tűzte ki célul. A millenniumi kiállítás pavilonjai a magyar történelem esszenciáját, a nemzet ezer éves európai jelenlétét fejezték ki építészeti eszközökkel. A párizsi bemutató megkötései azonban ellentétes volt a történelmi stílusok bemutatása, hiszen „a nagyobb szabású történelmi kiállítás eszméjét tulajdonképpen meg sem engedte a párizsi kiállítás programja, mely a retrospektív anyagból csupán a 19. század alkotásainak biztosított helyet.”¹

A párizsi magyar pavilon a nemesi nemzet ezer éves történelmét reprezentálva, annak végpontját kifejező aktust, a Millennium pillanatát ragadta meg és hirdette a világ nyilvánossága előtt. Ezzel párhuzamosan a továbblépést, a modern és sajátos jellegzetességeket mutató Magyarország gazdaságát, iparát és kultúráját szimbolizálták a vernakuláris építészeti keretbe foglalt installációk.² A magyar történelmi pavilon a tervek szerint a 16-18. századi művészet stílusában épült volna fel és bemutatta volna mindazon kincseket, amelyeket Magyarország ebben az időszakban létrehozott.³ Ez a koncepció két alapvető, de egymással összefüggő ponton is eltér a végeredményként létrejött épülettől. A 16-18. századi magyar művészettörténelmet nem lehet koherens stílusjegyek vagy lineáris fejlődés alapján leírni. A késő gótika, reneszánsz, késő reneszánsz, korai és érett barokk művészetét felölelő korszakot egyetlen szempont alapján lehet politikai, művelődési és művészettörténeti egységként kezelni. Ez pedig nem más, mint a Habsburg-uralom magyarországi kiépülése, az országnak az osztrák császárságba történő betagozódásától a 19. század elején megindult reformok és a nemzeti ébredés kezdetéig tartó időszak vizsgálata. Az eredeti koncepció szerint a magyar pavilon tehát a Habsburg-ház magyarországi uralmának abszolútista korszakára utalt volna, ez azonban ellentétes volt a millenniumi ünnepek hatására megerősödött független magyar állami reprezentáció követelményeivel.

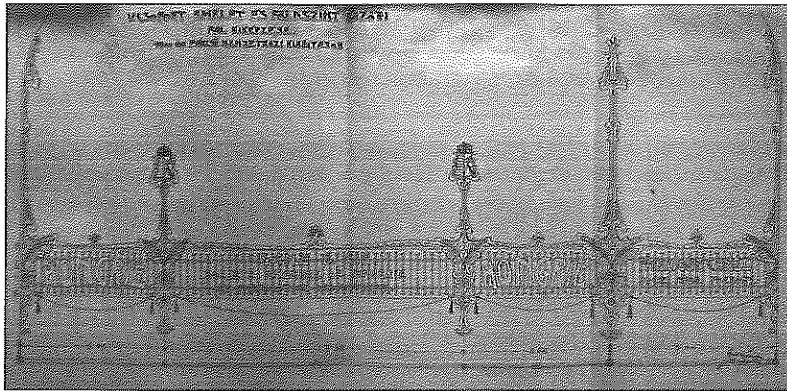
A francia kereskedelmi és ipari minisztérium 1898. március 28-án küldött értesítést Fittler Kamill főépítésznek a Bálint Zoltán és Jámbor Lajos által készített építészeti tervekben

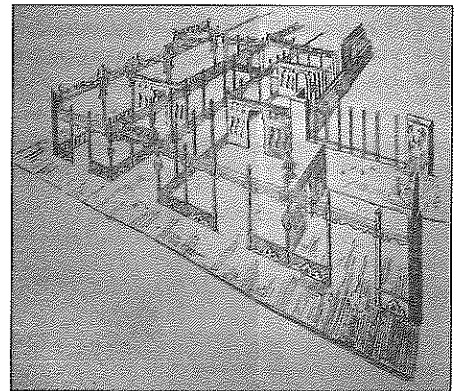
ÁTJÁRÓ A MAGYAR CSOPORTOK KÖZÖTT A KIÁLLÍTÁSI CSARNOKBAN

talált szabálytalanságok miatt. Egy 1898. szeptember 2-i keltezésű levél tesz említést a tervek mihamarabbi Párizsba kiküldéséről, tehát a módosított tervek ez után készülhettek el. A munkák felügyeletével Fischer Józsefet bízták meg. A második tervanyagot 1898. november 30-án nyújtották be a francia szerveknek, amelyeket a december 7-i végső módosítások után elfogadtak.⁴

A Szajna és a Rue des Nations felé néző román kori és gótikus elemekből építkező homlokzatokat kétoldalt reneszánsz és barokk épületek motívumai kötötték össze. A Quai d'Orsay felőli oldalon a jáki apátsági templom román kapuzata fogadta a belépőt, ezzel átellenben a Szajna partra a vajdahunyadi vár erkélyszára nyílt. Ehhez jobb oldalról a csütörtökhelyi kápolna szentélye, támpillérek közé fogva pedig a körmöcbányai vártemplom 40 méter magas tornya állt (Árpád, Anjou, Luxembourg, Hunyadi, Jagelló és Habsburg címerekkel). A torony mellett balról a kassai Szt. Mihály kápolna képezte az oldalhomlokzatot, átmenet jelezve a reneszánszhoz, amelyet a lőcsei városháza nyitott árkádjai, az eperjesi Rákóczy ház tetőzete és a bártfai városháza ablakai képviseltek. A csütörtökhelyi kápolna másik oldalán a barokk építészetre utalt a pesti szerb templom barokkos tornya, mellette az eperjesi Klobusiczky ház rokokó homlokzata állt. A belsőbe a jáki templomot (13. száza-

V. [VILLAMOSSÁGI] CSOPORT FALKÉPZÉS

A IV-V. CSOPORT ELHELYEZÉSE (RÉSZLET)

di átmeneti kor) utáncó kapuzaton át juthattak be a látogatók, jobbra a gyulafehérvári székesegyház oldalsó kapuzat, balra a lázói kápolna bejárata állt. A belső udvarban lévő előcsarnokot, vagyis a pavilon belső, középső részét román stílusú – jáki és gyulafehérvári elemekből építkező – keresztfolyosó foglalta magába. Az udvar bal oldalán a Bethlen grófok keréssdi kastélyának lépcsője és a bártfai városháza egyes elemei köszöntek vissza. A pavilon eltérő stílusokat ötvöző kialakítása szerepelt az egyes installációkat részletesen leíró, előzetesen bekért dokumentációban is.⁵

Az installációk

A kiállításon elszórta szereplő magyar csoportok egységes installációs bemutatása központi kérdése volt a tervezésnek. E feladat megoldására az Iparművészeti Társulat egy olyan építész felkérését javasolta, aki „...alkotásaiban egyéniségét önállóan érvényesíteni tudja, másfelől pedig ismernie kell a régi hazai műiparunk emlékeiben fennmaradt s a magyar nép művészi munkáiban fölhasznált díszítési elemeknek ... Emellett szükséges, hogy az illető alaposan tájékozva legyen a modern művészi irányzatokról s törekvésekről.”⁶ A társulat javaslata tehát arra vonatkozott, hogy az installációnak ne csak építészeti, hanem tárgyi-elrendezési részét is építészek oldják meg.

A párizsi Archives Nationales-ban fennmaradt tervanyag ennek a kívánalomnak minden szempontból megfelel. Az installációk terveinek nagy részét Bálint és Jámbor építész irodája készítette, kivételt képeztek a II, IV, V, XI osztályok és a Vincennes-ban elhelyezett kiállítás installációi, amelyeket Szeszlér Sándor tervezett, valamint a Fischer József munkájaként elkészült magyar pékség épülete. Bálint és Jámbor nevéhez fűződnek még a csoport installációkon kívül a 72-es, 111-es és 112-es osztályok installációi is,⁷ ezek azonban a többinél egyszerűbb kialakítást kaptak, kivitelezésükben Fittler, Bálint, Jámbor építészek és Mahonka Imre vett részt.⁸

A párizsi tervanyag

A párizsi Archives Nationales-ban F12/4243 és F12/4247 iktatószám alatt dobozokban tárolt tervek az 1900-as párizsi világkiállítás magyar vonatkozású dokumentumai között maradtak fenn. A több mint száz éve többszörösen összehajtogatva tárolt párizsi tervek, noha a tárolási körülményekhez képest elfogadható állapotban kerültek elő, restaurálásra

szorulnak és a további állagromlás elkerülése érdekében a jövőben szakszerű tárolást igényelnek. Az összesen 173 terv közül 30 a történelmi pavilonhoz tartozik, ezek teszik ki az F12/4243 iktatószámú csomó tartalmának egy részét, míg a többi 143 terv az F12/4347-es csomó teljes anyagát képezi: 4 terv a Vincennes-i parkban rendezett automobil kiállítás installációjához készült, 21 az egyes nemzeti kiállítások egymáshoz viszonyított elhelyezését bemutató vázlat, 3 a Fischer József tervezte Magyar Pékség épületét, a fennmaradó 115 terv pedig a központi csarnokban elszórta elhelyezett tizenhét magyar csoport installációit ábrázolja. A terveket a Bálint-Jámbor pároson kívül Fittler Kamill műszaki igazgató, Szeszlér Sándor építész és esetenként Miklós Ödön is ellenjegyezte.

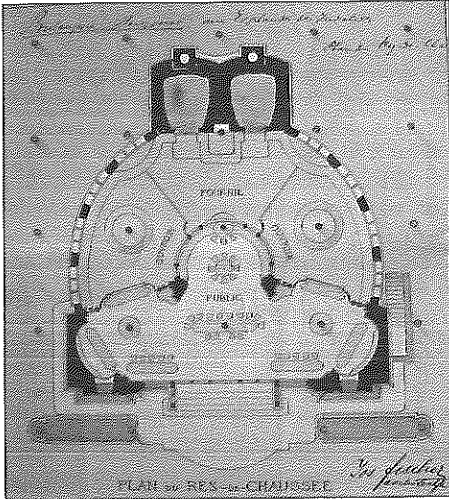
I-III. csoport: Az ötméteres központi csarnokban elhelyezkedő magyar csoportot levelekkel és virágokkal díszített modern kapuzat határolta. Az összkép igen megnyerő volt és gondos kidolgozást képezetelt keltette. Az installációkat Fittler Kamill, Bálint Zoltán, Jámbor Lajos tervezték.

A II. (képzőművészeti) csoport építész Fischer József volt, a berendezés kialakításában részt vett a Gelb és fia cég, valamint Vidor Leó műbútorasztalos.

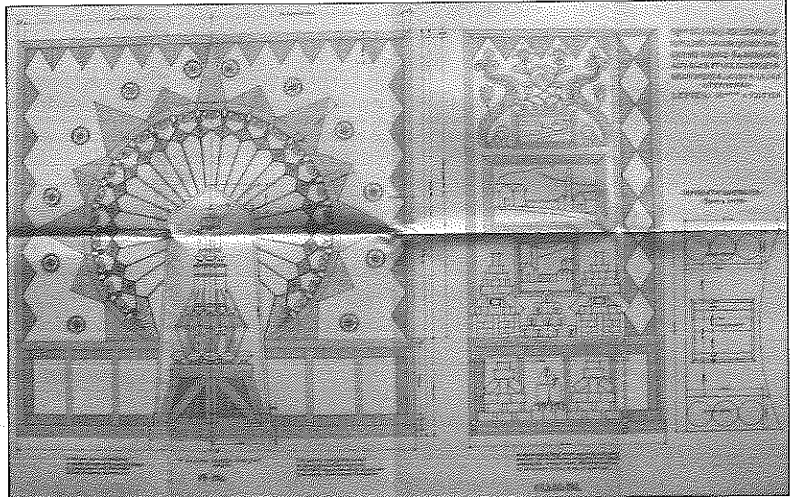
IV-V csoport: Az installációt egy finoman kidolgozott, elegáns vaskerítés határolta, amely utalt a csoportok tematikájára. Nehéz hűen leírni a vékony drótokból és fémhuzalokból álló díszítést, de a magyar szekció többi részéhez hasonlóan érezni lehet a gondos művészi kialakítás igényét. A tervet Szeszlér Sándor építész, a motor osztályt a Ganz gyár szakemberei, Lénárd Sándor és Stark mérnökök készítették, a kohászati és elektronikai osztályt Szeszlér Sándor, Fischer József építészek és Lénárd Sándor végezték.

VI. csoport: Itt ismét egy robosztus kerítést láthatunk, közepén ezúttal egy hajóort formázó kapuval, amelyet két hajós figura tart. A vasúti rész tervezésben részt vett Fittler Kamill főépítész is, de már Bálint és Jámbor irodájával kiegészülve.

VIII-X. csoport: A mezőgazdasági és élelmiszeri csoport volt a legsikerültebb a magyar installációk közül. A csoport a 115 méteres csarnokban helyezkedett el, három nagy keresztirányú szekcióból állt, 7,5 méteres homlokzattal és igen finom ornamensekkel díszített, felül nyitott, elegánsan színezéssel. A csoport díszítésének eredetiségét az eltérő profilozású vágott díszítő lapok összeillesztése jelentette. Az építész a szülőfűrtöt és finoman, de egyszerűen kidolgozott leveleket választották fő motívumnak. A tervezésben Fittler Kamill, Bálint Zoltán, Jámbor Lajos vettek részt.

A FISCHER-FÉLE MAGYAR PÉKSÉG ALAPRAJZA

A XVIII. - HADÁSZATI - CSOPORT EGYIK INSTALLÁCIÓJÁNAK RÉSZLETE

VIII. csoport (kertművészet): Könyved, színes kerítéssel körbevonott szekció, megfelelő kialakításban, Fittler, Bálint, Jámbor közreműködésével, Thék Endre kiállítási bútoraival.

IX. A Halászati, Vadászati és Erdőgazdasági pavilon, valamint a Mars mező közötti hosszanti részen emelkedett a magyar pavilon, amely egészében többfajta fából készült, és messziről egy valódi pavilon látszatát keltezte. A csoport tematikájának megfelelő fa kerítést szarvasgancsok, trófeák és vadászfegyverek díszítik. A látogató először egy széles diorámát láthat, amely hatásosan mutatja be Magyarország flóráját és faunáját. A tervezésben Fittler, Bálint, Jámbor, a belső kialakításban Földi János erdészeti szakmérnök és Lendl Adolf, a festészeti díszítésben Olgvai Ferenc vett részt.

XI. csoport. A magyar szekció XI. VIII. és X. csoportjai voltak dekorációs szempontból a legjobban kidolgozottak, az ötméteres úton elhelyezkedő szekció a bányászati és kohászati csoportot foglalta magába. A bányászati csoport bejáratánál bányászokat láthatunk, amint dinamitos robbantásra készültek egy szikla mellett, ehhez lából készült kerítés csatlakozik. A kompozíció robusztus józanságról és találékonyaságról tanúskodik. A kerítés mögött sóbányászatot bemutató csoport áll. A kohászati bemutató ugyan-ezen a részen helyezkedett el, amelyben egy gondosan kialakított fém és üveg vitrint láthatunk. A díszítés elsősorban a háttérre koncentrált, ahol egy magyar kohászati árumintákkal megrakott lábla áll, ezen elsősorban mindenféle fémszalakból álló tervek és rajzok láthatók. Középen munkások egy csoportja áll körbe egy kohót, az ebből felszálló füstöt vékony, finom fémszalak alkotják. Az installáció építészei Fittler Kamill és Szeszlér Sándor voltak, a szobrászati díszít Margó Ede és Langer Ignác készítették.

XII. és XV. csoport: Az osztrák szekció mellett helyezkedett el, de ebben is a többi installációhoz hasonló gondos kialakítást láthatunk, a díszítést itt is színes, stilizált virágok és levelek alkotják. Fittler, Bálint és Jámbor építészet, Faragó Ödön, Vastagh György, Mahonka Imre és Langer Ignác, Gelb és fia cég, Steinbach Gábor.

XIII. csoport: A textil és ruházati szekció kialakításában Bálint és Jámbor együtt alkalmazták a többi csoportban megfigyelhető kétfajta konstrukciós elvet. A szekció sugaras alaprajzából következően nagyobb mennyiségű áru bemutatására volt alkalmas. A bejáratot részt itt is elegáns, modern stílusban

alkották meg. A folyosó felé dupla árkád nyílt, ennek lábazati részét domborművek és színes emberi figurák alkották. Fittler Kamill, Bálint Zoltán, Jámbor Lajos építészek és Thék Endre műbútorasztalos vettek részt az installáció tervezésében.

XIV. csoport: Könyved ívsor határolta el a vasból és üvegből készült vitrineket, amelyek mellett pihenőványok voltak elhelyezve. Fittler Kamill, Bálint Zoltán, Jámbor Lajos építészek, illetve Balogh Lóránd dekorátor készítették az installációt.

XVI. csoport: A magyar részleg egyike volt azon kevés bemutatóknak a XVI. csoporton belül, amelyek gondot fordítottak a festett fából készült díszes kialakítására, az építészek Fittler Kamill, Bálint Sándor, Jámbor Lajos voltak.

XVIII. csoport: Magyarország még ebben a csoportban is gondoskodott a díszes installációról, amelyben a császár lovas szobrát díszes kolonnád fogta közre. A szobor mellett a magyar hadsereg uniformisát viselő alakok látszottak, az installációt felgúlyozott fegyverek és zászlót tették teljessé. Fittler Kamill, Bálint Sándor, Jámbor Lajos építészek, Mahonka Imre, valamint a Gelb és fia cég vettek részt az installáció kivitelezésében.

Jegyzetek

- 1 A magyar történelmi kiállítás. in: Magyarország a párizsi világkiállításon. Horánszky. Budapest, 1900.
- 2 A párizsi kiállítás magyar csoportja egy részének installacionális tervei. in: Magyarország a párizsi világkiállításon. Horánszky. Budapest. 1900. 56. o.
- 3 Archives Nationales. F12 4243. Hongrie. Organisation. 1897. február 3. 8011. sz. irat.
- 4 Archives Nationales. F12 4245. Hongrie. Organisation. 1899. január 23-i keltezésű, jelzet nélküli irat.
- 5 Archives Nationales. F12 4245. Hongrie. Organisation. Renseignement statistiques demandés. Jelzet nélküli irat.
- 6 A párizsi kiállítás magyar csoportja egy részének installacionális tervei. in: Magyarország a párizsi világkiállításon. Horánszky. Budapest. 1900. 55. o.
- 7 Archives Nationales. F12 4245. Lukácsy aláírásával ellátott hivatalos feljegyzés alapján. Jelzet nélküli irat.
- 8 Archives Nationales. F12 4245. Rapport général. Hongrie. Jelzet nélküli irat.